

פרשת כי תבוא: האם קריאת ההפטרה צריכה להיות מקלף

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע קוראים על ציוויי של הקב"ה לבני ישראל, לכתוב את דברי התורה על האבן ולסוד אותה בסיד. בפשטות מהקשר הפסוקים, משמע שמטרת הכתיבה היא לשמש תזכורת לבני ישראל לניסים ולציווי התורה, אך חז"ל (סוטה לה ע"ב) פירשו, שכתבו על האבן את כל התורה בשבעים לשונות, כדי שלא יוכלו אומות העולם להתלונן שלא קיבלו הזדמנות ללמודה.

נחלקו הראשונים מה נכתב על האבן: **האבן עזרא** הביא בשם **רב סעדיה גאון**, שכתבו על האבן את מניין המצוות. **הרמב"ן** הביא פירוש נוסף בשם '**ספר תאגי'** (ספר דקדוק קדום), שכתבו את כל התורה כולה עם התגים שעל האותיות. לפי פירוש זה, האבנים היו צריכות להיות בגודל עצום (ודאי לפי פירוש חז"ל שכתבו בשבעים לשון), או שהיה מדובר במעשה ניסים, ובלשון הרמב"ן:

"אמר רבי אברהם (אבן עזרא) בשם הגאון, שכתבו עליהם מנין המצוות כמו הכתובות בהלכות גדולות כעין אזהרות, ורבותינו אמרו (סוטה לב ע"א), בשבעים לשון. ומצינו בספר תאגי, שהייתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה, ומשם נעתקו התאגין בכל התורה. וייתכן שהיו האבנים גדולות מאוד, או שהיה ממעשה הנסים."

בעקבות פסוקי התורה המורה לכתוב את התורה על האבן, נעסוק השבוע בשאלה נוספת הקשורה להלכות כתיבה, האם כאשר קוראים בשבת את ההפטרה בבית כנסת, יש לקרוא אותה מקלף כשם שקוראים את קריאת התורה והמגילות, או שאפשר לקרוא מספר וכפי שנהוג בקהילות רבות.

טעם המנהג

בטרם נעסוק בשאלה האם יש לקרוא את ההפטרה מקלף, יש לשאול מדוע קבעו לקרוא את ההפטרה, ונחלקו בכך הראשונים:

א. **האבודרהם** (סדר יום שחרית) ובעקבותיו **הט"ז** (או"ח קפד, א) הסבירו, שבעבר גזרו שלא לקרוא בתורה ובכתובים (והתירו בנביאים). כדי שתהיה חלופה לקריאת התורה, תיקנו לקרוא בנביא עם כל ההלכות הנוהגות בקריאת התורה - שבעה עולים, ברכה לפני ואחרי העלייה וקריאת עשרים ואחד פסוקים.

לאחר שבטלה הגזירה, לא רצו חכמים לבטל את תקנת הקריאה בנביא שכבר נקבעה והתבססה בעם ישראל, לכן השאירו אותה במתכונת סמלית, במקום שבעה עולים מברכים שבע ברכות, שניים שברך המפטיר על התורה ועוד חמש על ההפטרה (**מסכת סופרים** יג, טו), וקוראים לפחות עשרים ואחד פסוקים - שלושה פסוקים כנגד כל קורא, ובלשון הט"ז:

"הטעם משום דפעם גזרו גזרה שלא לקרות בתורה, ותקנו לקרות בנביאים מעניינה של פרשה, כ"א פסוקים כמו אילו היו קוראים בתורה כ"א פסוקים ג' פסוקים לכל אחד מהשבעה שקראו בתורה. וגם היו מברכין אנביאים ז' ברכות כמו אילו היו קורין בתורה. ואחר כך נתבטלה הגזירה וקורין בתורה, ואפילו הכי תיקנו שהמפטיר יקרא בנביא כ"א פסוקים."

ב. **בספר המכריע** (לא) הביא בשם **רבינו תם** שפירש, שהמנהג לקרוא בהפטרה קדום יותר, ונתקן כבר על ידי עזרא הסופר. הגמרא במסכת בבא קמא (פב ע"א) מונה עשר תקנות שתקן עזרא, ובכללן שיהיו קוראים בתורה בשני, חמישי ומנחה של שבת עשרה פסוקים במקום שלושה פסוקים שנהגו עד אז. לדעתו, עזרא לא רק הרחיב את הקריאה, אלא גם תיקן לקרוא בנביא.

קריאת ההפטרה במנחה

לכאורה, לפי שני הטעמים קשה, מדוע לא קוראים גם במנחה של שבת בהפטרה?! לפי טעמו של האבודרהם שגזרו שלא לקרוא בתורה, גזרו גם על קריאת התורה של מנחה. ולפי טעמו רבינו תם קשה, שהרי עזרא תקן גם לקרוא במנחה של שבת, ומסתבר שגם שם הוא הרחיב את התקנה וקבע לקרוא בהפטרה! למעשה, הקושי מתעורר כבר בגמרא, בעקבות סתירה:

מצד אחד, המשנה במסכת מגילה (כא ע"א) קובעת ללא חולק, שאין קוראים הפטרה במנחה של שבת. **מצד שני**, הגמרא במסכת שבת (כד ע"א) פוסקת, שבמקרה בו חל יום טוב בשבת, אין צורך להזכיר בהפטרה של מנחה את המועד (וכפי שעושים בקריאת התורה) - משמע שקוראים במנחה של שבת בהפטרה.

א. בעקבות הסתירה בדברי הגמרא טענו חלק מהראשונים, שיש לגרוס אחרת בדברי הגמרא, לא 'שבת שקוראים בה', אלא 'יום כיפור שחל בשבת' - כך שקוראים בהפטרה לא בגלל שבת, אלא בגלל יום כיפור. לפי שיטתם צריך לומר, שהסיבה שלא קוראים בשבת במנחה למרות שמפטירים בשחרית היא, שמנחה קרובה לחשכה, ולא רוצים לעכב עוד את הציבור (מאיר).

תירוצו הסובב סביב אותו עיקרון תירץ **רבינו תם** (מובא ברשב"א מגילה כא ע"א), שכאשר הגמרא אמרה שקוראים בנביא, כוונתה לקריאה בכתובים (שקראו בשביל ללמוד תורה), וכך אין סתירה מהמשנה במגילה הכותבת שלא מפטירים בנביא. עם זאת העיר הרשב"א יש קושי בתירוצו זה, שכן הגמרא כותבת בפירוש "נביאים", וקשה לפרש שכוונתה לכתובים. ובלשון:

"והקשה רבינו תם ז"ל, מדאמרין במה מדליקין אמר רב אחדבוי בר מתנה אמר רב יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה אינו מזכיר של יום טוב, אלמא בשבת אפילו במנחה מפטירין בנביא, ותירץ הוא ז"ל דנביא דהתם היינו כתובים, וכדאמרין בכל כתבי הקדש בנהרדעא פסקי סדרא בכתובי במנחתא בשבתא ולא בי"ט

ב. **הר"ן** (ד"ה יום) חלק על הראשונים הנ"ל, וכתב שהיו מנהגים שונים. היו מקומות שלא נהגו לקרוא ועל כך דיברה הגמרא במסכת מגילה, והיו מקומות שנהגו לקרוא, ועל כך דיברה הגמרא במסכת שבת. מדוע אם כן בזמן הזה לא נמצא מקום בו קוראים הפטרה במנחה ולא נשמר המנהג בשום מקום? **רש"י** (שבת שם) מסביר, שהייתה גזירה נוספת של הפרסים לא לקרוא בהפטרה במנחה, וגם לאחר שבטלה הגזירה לא חזרו שוב לקרוא.

הקושי בפירוש זה, שלא מסתבר שהמשנה במסכת מגילה מדברת על מצב שלאחר הגזירה (ולכן כתוב בה שלא קוראים בהפטרה במנחה), ואילו הגמרא במסכת שבת המופיעים בשם רב שחי מאות שנים אחר כך, מדברת על לפני הגזירה (ולכן כתוב שקוראים בה). הסדר אמור היה להיות הפוך, שהמשנה תתייחס למצב לפני הגזירה, והגמרא תדון במצב לאחר הגזירה.

כתיבה על הקלף

למעשה, בין לדעת רבינו תם שמעולם לא קראו את ההפטר בהנחה, ובין לדעת הר"ן שהיו מקומות בהן היו קוראים, למעשה בזמן הזה לכולי עלמא לא קוראים. דנו האחרונים בעקבות הגמרא במסכת גיטין (ס ע"א), האם כאשר קוראים את ההפטר (בזמנים בהם חובה לקרוא), יש לקרוא דווקא מקלף, או שניתן לקרוא מספר מודפס.

הגמרא במסכת גיטין כותבת שאסור לטלטל את ספרי ההפטרות בשבת, מכיוון שאסור לקרוא בהם, ודבר שאסור לקרוא בו (ואין לו שימושים אחרים) הוא מוקצה. מדוע אסור לקרוא בו? **רש"י** (ד"ה דלא) ביאר, שבספר ההפטרות אין את כל דברי הנביאים אלא רק את ההפטרות הרלוונטיות, וספר שאינו שלם אסור לקרוא בו¹.

מקשה הגמרא, והרי רבי יוחנן וריש לקיש למדו בשבת בספר ההפטרות. ומתרצת, שבהתחלה אכן היה אסור לקרוא בו, אלא שעם הזמן הותר האיסור, מכיוון שלרוב הציבור לא הייתה יכולת כלכלית לכתוב את כל ספרי הנביאים, דברי ההפטר נשכחו, לכן חזרו והתירו חז"ל לכתוב רק את ההפטרות הרלוונטיות, וממילא אין בכך איסור מוקצה.

קריאת ההפטרות בקלף

נחלקו הפוסקים, האם ניתן להבין מדברי הגמרא שיש לקרוא את ההפטרות דווקא מקלף:

א. בעקבות דברי הגמרא, תמה **הלבוש** (או"ח רפד, א) על מנהג העולם. אמנם הגמרא התירה לכתוב רק את ההפטרות משום דוחק הציבור, אבל עדיין צריך שהן יהיו כתובות בדיו על קלף כשם שכותבים את שאר המגילות (אסתר, קהלת וכו') בהן קוראים בציבור, וכן פסקו **ערוך השולחן** (רפד, ו) ו**הגר"א** (מעשה רב אות קלו). ובלשונו של הלבוש:

"וכיוון שאין קריאת ההפטרות אלא בצבור, תמהתי כל ימי שלא ראיתי באחד מן המקומות שנוהגין לכתוב ההפטרות כדין ספר כמו שכותבים המגילה שקוראים בציבור, כי היה נראה לומר שאין יוצאין בציבור כלל בקריאת ההפטרות שקוראים בחומשים הנדפסים, כיון שאין נכתבים בכל הלכות הספר תורה או במגילה, וצריך עיון."

ב. **הט"ז** (רפד, א) תירץ את תמיהת הלבוש וכתב, שהסיבה שלא כותבים היום את המגילה על קלף היא, שדינה של הדפסה על נייר רגיל שווה באיכותה לכתיבה על קלף, ולכן אין עניין מיוחד לכתוב את ספר ההפטרות על קלף. גם **המגן אברהם** (שם, הקדמה) סבר כדעת הט"ז², ואף הוסיף על דבריו.

ראינו לעיל בגמרא במסכת גיטין שהתירו לכתוב רק את ספרי ההפטרות, מכיוון שלא היה כסף לכתוב את כל ספרי הנביאים. פוסק המגן אברהם, שמכיוון שספרי דפוס שווים באיכותם לקלף, ואין בעיה כספית להדפיס ספר נביאים שלם, בזמן הזה בטלה הקלת הגמרא ויש חובה לקרוא רק מספר נביאים שלם.

ג. **שולחן ערוך הרב** (שם, ד) דחה באופן אחר את דברי הלבוש. בניגוד למגן אברהם והט"ז שכתבו שדפוס נחשב ככתיבה מעולה כמו על הקלף, ולכן אין צורך לקרוא מקלף, הוא סבר שמדובר בכתיבה גרועה, אלא שלדעתו מעולם לא תיקנו לקרוא את ההפטרות מקלף, וכל האיסור הוא לקרוא אותה בעל פה, משום כך אין בעיה לקרוא את ההפטרות מספר מודפס.

סברת פוסקי זמנינו

נמצא, שלדעת שולחן ערוך הרב וודאי שאין מניעה לקרוא את ההפטרות מתוך ספר מודפס, שהרי מעולם לא תיקנו לקרוא מקלף. למרות שלכאורה גם לדעת הט"ז והמגן אברהם ניתן לקרוא את ההפטרות מדפוס, **הרב וואזנר** (שבט הלוי ב, קמג) ו**הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ה, כו), טענו שבזמן הזה גם הם יודו לדעת הלבוש שלכתחילה יש לקרוא מקלף.

בטעם הדבר נימקו, שהט"ז והמגן אברהם שהתירו לקרוא מדפוס התייחסו רק לדפוס בעבר, שהיו צריכים לסדר את האותיות וכל הכרוך בכך לצורך מלאכת ההדפסה, וממילא מלאכת ההדפסה הייתה משמעותית. בזמן הזה לעומת זאת, כשהדפוס פועל בצורה אוטומטית – גם המגן אברהם והט"ז יודו שמעלת הדפוס אינה שווה לכתיבה של ממש. ובלשון הרב עובדיה:

"ועוד שרוב הדפוסים שלנו הם על ידי מכונות אוטומטיות המופעלות על ידי חשמל, והם יותר גרועים מבחינת הקדושה מהדפוסים הקודמים שהיו עושים הכל בידים. וכן ראיתי בשו"ת שבט הלוי (יורה דעה סימן קמג) שכתב, שאפילו להט"ז וסיעתו שסוברים שדין הדפוס ככתיבה ממש, זהו דוקא בדפוסים של הדורות הקודמים שהיו מדפיסים במו ידיהם."

למעשה, בפועל במקומות רבים ממשיכים לקרוא את ההפטרות מספר מודפס וסומכים על הפוסקים המתירים כך. נראה שבין השאר הסיבה היא משום שאם ההפטרות תהיה כתובה על קלף, לא יהיו כתובים בו הטעמים, מה שידרוש ממי שרוצה לקרוא את ההפטרות ללמוד את הטעמים בעל פה מראש, וכך רבים המעוניינים לקרוא (כגון ביום השנה לפטירת קרוב) לא יוכלו לעשות זאת.

עם זאת, כאשר קוראים מספר מודפס יש לקרוא מספר בו נמצאים כל הנביאים ולא רק ההפטרות (ספר שאין קושי להשיג בזמן הזה), כי כפי שראינו לעיל בדברי המגן אברהם, לטענתו בזמן הזה בטלה הקלת הגמרא שניתן לכתוב רק ההפטרות, וראוי וטוב לחשוש לשיטתו בדבר שאין בו טורח.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו³...

¹ יש שפירשו אחרת את האיסור: **רבינו קרשקש** כתב, שספר שאינו שלם, הכתב שלו לא קדוש וממילא לא נחשב כתב, וכאשר קוראים בו קוראים בעל פה מהנביאים, דבר האסור. **החזון איש** (ס, ב) ביאר, שכתביה לא שלמה נחשבת בזויה, והקורא בספר כזה מבזה את התורה.

² המגן אברהם הביא ראייה לדבריו מדברי **הרשב"א** (א, תפז). הרשב"א נשאל, האם מותר לברך לפני העלייה לתורה כאשר הספר כתוב על נייר רגיל בדפוס פשוט. והוא השיב, שיש בכך איסור ברכה לבטלה. דייק המגן אברהם, שדווקא לגבי כתיבת ספר תורה יש בכך איסור, אבל לא לגבי הפטרות - והדפסתם בדפוס נחשבת ככתיבה מעולה (וערוך השולחן דחה את דבריו).

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? tora2338@gmail.com

